

Pisma iz Zagreba.

Piše Jos. Staré.

VIII.

Kako različnega pomena je mala beseda „mesto!“ Ložu in Ljubljani, Višnji Gori in Dunaju pravimo, da so mesta, in vendar ti vsak otrok vé, če tudi se še ni učil zemljepisa, da je vse kaj drugega Lož in Višnja Gora ali pa Dunaj. Utegnil bi kdo reči: mesto je mesto, samó da je jedno večje, a drugo manjše; ali niti to ne velja, kajti kdor se je le količkaj ogledal po svetu, vé, da ima vsako mesto nekaj posebnega, po čemer se loči od drugega, ki ima ravno toliko prebivalcev in je morebiti tudi sicer jako podobno prvemu. Stari Kranjec je vprašal sina, ki se je ravno s pota povrnil, kako ljudje drugod živé. Sin, ali ni vedel, ali se mu ni dalo govoriti, odreže se kratko: „Kakor pri nas.“ To je radovednega moža ujezilo in ostro mu zavrne: „Kaj boš to meni pravil, saj je že med Ljubljano in Kranjem razloček; v Ljubljani pekó okrogle žemlje, v Kranji pa podolgaste.“ In tako je. Ta priprosta prilika o žemljah nam dobro kaže, da med bližnjimi kraji sicer ni velikega razločka, ali razloček je le. Gotovo se je med „Zvonovimi“ čitatelji tudi že našel, ki bi nas bil rad povprašal, kako se v Zagrebu živi. Na to je težko v kratko odgovoriti.

Potujé po našem cesarstvu je prišel omikan Talijan v Zagreb, in ko si je hitro vse ogledal, rekel je: „Vidi se, Zagreb hoče kaj več biti. Že zdaj ni več navadno provincijalno mestece, a kakor vsa znamenja kažejo, sojeno mu je prvo mesto v kulturnem razvoji južnih Slovenov.“ Tako je pred polu letom sodil nepristransk tujec, in ni se motil. Zagreb šteje blizu trideset tisoč duš, ali po tem, kakor se v njem živí, rekel bi človek, da jih ima več. Še je za zdaj nekako prevelika mera, po kateri se v Zagrebu živí; vsakdo bi rad bil več, nego je. Marsikdo je že zaradi tega grajal Zagrebčane, ali sam ni bil zaradi tega nič boljši, nego drugi. Kadar se nadepolni mladenič razvija, vse mu je pretesno, njegov duh sili vedno dalje, nikjer nima pokoja; a da vidiš velikanske osnove, ki se vsak dan nove rájajo v mladi njegovi glavi, rekel bi: zdaj, zdaj bo človeštvu napočila nova zlata doba. Sam mladenič večkrat izgreši pot, po kateri mu je hoditi, in kakor bi bil res že óni imenitni in veljavni mož, ki mu je v plemeniti domišljiji smoter vsega njegovega hrepenenja, živí po gosposki in nepremišljeno trosi krvavo zasluženó imetje skrbnega svojega roditelja. Ali boš mari takšnega mla-

deniča obsodil? Ne boš! Razburjeni valovi se bodo polegli, nemirni mladenič postane trezen mož, osnove in izkustvo mladih let pa mu bodo ostale in dobre došle, kadar se bode trudil zase, za rod in za domovino svojo. Takšen mladenič ti je sedanji Zagreb, v katerem vse kipí, vse žíví in hoče dalje. A zakaj bi ne, saj je Zagreb srce, ki budí in oživlja ves narod hrvatski, narod, ki je ravno nastopil lepa mlada leta nove kulturne dobe svoje. V Zagrebu je človeku, kakor v veseli mladi družbi, in to je tisti njegov čar, ki ga v novejšem času tolikanj povzdiguje.

Kadar stopiš z zagrebškega kolodvora, vidiš, kakor v velikih mestih, dolgo vrsto lepih kočij, vse po dva konja. Varčen si, a baš se ti niti ne mudi, pa bi rajši peš stopal proti mestu; ali vse hití v pripravne vozove in celó priprost kmetič v beli opravi se potisne v steklen omnibus, pa se niti ti ne moreš odtegniti splošni šegi. Že stari Rimljani so rekali: „Romae romano vivito more,“ a ti si misliš „v Zagrebu po zagrebški“ ter oddrdaš z dvema konjema, kakor največji gospod. Komaj si stopil na zagrebška tla in že je tudi tebe prevzel tisti duh, ki hrepeni po večjem, višjem. Spretni kočijaž je zaokrenil naravnost v Ilico, dolgo ulico, ki se kakor glavna žila vleče po sredi vsega mesta od kolodvora do Jelačićevega trga, in v kateri ves božji dan od zore do mraka kar mrgoli ljudij vseh vrst, kakeršnih koli Zagreb premore. Naj gre človek po opravilu od doma, ali naj gré na sprehod, hoté ali ne hoté skoraj da jo mora zaviti tudi v Ilico. Tu je res, kakor v kakem večjem mestu. V velikih, zvečer razsvetljenih oknih so razstavili prodajalci vse, kar si gosposko-olikano in pomehkuženo srce more poželeti; tvoje oči obtičé zdaj tu, zdaj tam, in budé ti poželjenje za stvarmi, katerih prej nikdar nisi pogrešal, ali delj ko jih gledaš, bolj te mikajo, dokler ne uvidiš, da to in ono „krvavo“ trebaš. Pa tudi drugi ljudje so obstali pred oknom, hvalijo to, občudujejo ono in nobena beseda ne uide razdraženemu tvojemu ušesu, ki išče potrdila storjenemu sklepu. Sel si za drugimi in bolj globoko si segel v listnico, nego ti je bilo treba.

Ko si zopet stopil na ulice, jel si bolj na tanko opazovati šetajoči svet. Skoraj sama gospôda, moški in ženske, mladi in stari, a vsi so lepo in ukusno, rekel bi, praznično opravljeni. Veselega obraza stopajo počasi drug za drugim, kakor v kaki procesiji, in nobenemu se ne vidi, da bi ga trle skrbí, ali da bi ga žulilo delo.

Konec Ilice se je razširila ulica v prostoren trg, a sredi trga na visokem stalu od kamena iz vseh hrvatskih krajev stoji velika bronasta podoba slavnega bana Jelačića na konji. Nobeden napis ne razjasnuje

krasnega spomenika, samó letno številko „1848“ vidiš na ploči, ali ta številka ti več pripoveduje, nego debela knjiga. Okoli nemega spomenika pa je zopet vse živo; nepregledna množica belih žen tiče se druga druge in ponuja meščanom raznega živeža na pródaj. Tu se vse dopoludné in tudi še popoludné prodaja in kupuje in še le proti večeru se trg do dobrega izprazni. Ali ko je že zadnji tobakar zaprl svojo štacuno, razsvetljeno je na južni strani Jelačićevega trga še vse, a za pôtnim steklom visokih oken premikajo se črne sence sem ter tja, kakor v starogrškem hadu. To so ti imenitne zagrebške kavarne, ki bi po sijajni opravi, dobri postrežbi in velikem številu časopisov bile na čast vsakemu vélikemu mestu. Od ranega jutra do pozne noči nisi v teh prostorih nikdar brez družine, a čez dan večkrat ne veš, kam bi sédel. Ne morem ti povedati, koliko se v teh kavarnah posrka kave, ali gotovo več, nego bi človek mislil, kajti sama „Velika kavana“ plača po šest tisoč goldinarjev najemščine na leto. A če me vprašaš, kdo zahaja v kavarne, odgovoril ti bom: vsak, kdor utegne, ne izvzimiš niti jednega stanú, akoprem so vojščaki, uradniki in dijaki najnavadnejši gostje. Če imaš v Zagrebu znancev, pa ne veš, kje kdo stanuje, pojdi v kavarno, in če se nekoliko ur tam pomudiš, našel boš skoraj gotovo vse stare prijatelje, in pridobil si boš tudi novih. Ilica in Jelačićev trg sta torej tista živahna dela mesta, ki Zagrebu res podaja neko véliko-mestno lice. Le-sem se steka vsakdanje življenje, le-sem so se druga do druge stisnile prodajalnice trgovcev in obrtnikov, a vsak sleherni dan pelje se tod mimo do tri tisoč voz in kočij. Tem bolj mrtvo je po ostalih ulicah, kjer večkrat niti za belega dné ne srečaš človeka, a če greš v gornje mesto, zdi se ti celó, kakor bi bil čisto kje drugje.

Že prvi dan si se mogel prepričati, da Zagrebčanje visoko cenijo lepo zunanjo obliko, kar očem in srcu dobro dé, marsikoga pa zapečuje na neizmerno potrato. Pa saj drugače niti ni mogoče. Narodni razvoj je obudil hrepenenje po splošnem kulturnem napredku, in plod tega vsestranskega prizadevanja je sedanji Zagreb, kjer vse dalje hrepení in bi tako rekoč vsakdo rad bil velik gospod ter vsaka hiša hotela biti palača. Stanovanja v novem Zagrebu so tako pripravna in celó sijajna, da malokje takisto; in kdor v svoji hiši nima po sobah parketov, a v kuhinjo napeljane vode, skoraj da že ne bo več dobil gostačev. Pa to še ni vse. Staro pohištvo ne velja in treba je zameniti z novim, ki se bode ujemalo z vsem, kar o tem govore in pišejo veljavni naši umetniki in teoretiki. To bi bilo vse pravo in lepo, ko ne bi zadnji hotel biti raven prvemu. Tako n. pr. marsikdo samó zato ne hodi v gledališče, ker si ne more plačati „lože“. Nekdaj, ko so se ljudje ločili

po stanovih, bilo je se vé da drugače, kajti vsakemu stánu je bil prostor tako rekoč že določen. Ko je pred štiridesetimi leti domoljubni podjetnik zidal sedanje zagrebško gledališče, dovolila mu je tedanja vlada zidanje le pod tem pogojem, da bode „lože“ v prvem nadstropji oddajal samó plemenitni gospôdi. Ni čudo torej, če danes uradnik, ki še pomni, kako so nekđaj kmetje njegovemu očetu delali tlako, neče s svojo gospó sedeti v „parterru“, med tem ko se v ložah med velikaši šopiri tudi kaka nališpana soproga bogatega obrtníka. Mlajši zarod pa se ob to nikakor ne spotika, marveč njemu je to veselo znamenje nove dobe, ki čem dalje tem brže briše razloček med stanovi. Človek je človek, in v tem ga med nami ni razločka. To spoznanje je obrodilo že mnogo lepega sadu, in nič ne dé, ako je sem ter tjà tudi malo ljuljike pognalo; saj ga ni polja brez ljuljike. Ravno zavest, da smo si vsi jednaki, pa je uzrok, da ljudje danes sploh radi potratno živé; a v tem hrepenenji Zagrebčanje prav nič ne zaostajajo za prebivalci vélikih mest.

Rekel boš, Zagrebčanje se gotovo radi razveseljujejo. Se vé, da se; ali kdo se ne?

Zagreb ni veliko mesto, in vender šteje nad petdeset raznih društev. Toda čudno! Med toliko društví je ni ne jedne čitalnice ali kazine, kjer bi se ljudje redno shajali, da bi se ondu med seboj bliže spoznavali in se skupaj razveseljevali; in akoprem se takšno društvo v Zagrebu sploh pogreša, ni ga mogoče oživiti, odkar je zaspala stara „ilirská“ Dvorana. Za glasbeno-deklamatorne besede in za plesе skrbé v Zagrebu štiri pevske družbe, glasbeni závod, strelišče, hrvatski Sokol, in v svojih krogih tudi druga društva, ki jih tu ne moremo vseh naštevati; ali nobeno teh društev ne more napravljati na leto po več nego 4—6 zabavnih shodov, in to je vse premalo, da bi se udje med seboj sprijaznili in bi se pozdignilo pravo društveno življenje. Pred pustom ne pogrešaš malih in vélikih plesov za razne dobre namene, ali tu si ljudje še bolj tuji ostajejo, nego na društvenih zabavah, izvzimši mladino, ki je povsodi ista in jej društveni „obziri“ nikjer ne morejo kaliti veselja, katero iz mladega srca prihaja že samó po sebi. Pa vkljub temu se mladi ljudje vsako leto za predpust zberó v ožji krog ali „koterijo“ ter napravijo po nekoliko plesov za boljše znance; vender ta družbica je le začasna in se razide brž ko nastopi resni postni čas.

Malokateri narod je tako gostoljuben, kakor hrvatski, in tudi Zagrebčanje so v tem pravi Hrvatje; zato ni čudo, da se vsak tujec tako hitro udomači in se le nerad loči od prijaznega mesta in še bolj prijaznih ljudij. Ali na javnih mestih je občevanje že bolj napeto, pogovor se ravna bolj po glavi, nego po srci, in ni ga več ónega zaupa-

nja, ki je nekdanj ilirske domoljube vezalo družega z drugim. Razmere so se izpremenile, narod si je med tem pridobil le preveč bridkega izkustva, a Zagreb je postal večji ter kaže tudi v društvenem življenju neko prehodno stanje. Da bi se „društvenost“ povzdignila, trdili so mnogi, treba raznim društvom preskrbeti pripravnih in večjih prostorov, in kmalu potem je glasbeni závod v novi svoji hiši odprl prav lepo dvorano za koncerte, na strelišči so dozidali novo veliko dvorano za ples, in ravno dodelano je tudi prostorno sokolišče, ki je ob enem prav pripravno mesto za zabave Sokolu, pevskemu Kolu in drugim društvom. Toda pravi namen se le ni dosegel s temi dvoranami, ki so prav ukusno opravljene, a zadnji dve električno razsvetljeni; Zagreb še zmerom pogaša društva, v katerem bi se shajala med seboj in bliže seznanjala hrvatska narodna inteligencija.

Mislil si boš, saj ga v Zagrebu menda ni več narodnega vprašanja, da bi se morala poudarjati potreba takega društva. Nekoliko resnice je v tem, v javnosti gospoduje povsodi jezik hrvatski, kakor treba; ali v Zagrebu je mnogo tujcev, zlasti med obrtniki in trgovci, in mnogo vojaštva, in ker vsi iščejo zabave v hrvatskih društvih, kaže se na plesih in drugih javnih zabavah le prepogostoma neki kozmopolitizem, ki kali čisto hrvatstvo. Pa še nekaj. V napredujoči naši dobi se ljudje ne ločijo več po krvi, kakor nekdanj, zmerom pa se še ločijo po svojem opravilu ali bolje rečeno po tem, s čimer se kdo navadno peča. Čisto razumljivo je, da se uradnik najrajši druží z uradnikom, duhovnik z duhovnikom, književnik s književnikom, trgovec s trgovcem, obrtnik z obrtnikom in kmet s kmetom. Toda še je neko znamenje, ki pa veže ljudi raznih stanov, a to je omika. Kakor treba, da se ljudje raznih stanov in razne omike časih shajajo, ravno tako je tudi koristno, da bolj omikani in oglajeni ljudje vsacega naroda stopijo med seboj v kako ožjo zvezo, kajti splošna omika se bo po tej poti le še bolj povzdignila in plodovi take zaveze se bodo pokazali prej ali slej po vsem narodu. Dan danes se ljudje kaj radi ponašajo z omiko, dasi jo večkrat krivo razumevajo; nekaterim je nekaj čisto notranjega, kar se ne more videti, drugim pa nekaj zgolj zunanjega. Ne jedno, ne drugo ne velja, ampak zjediniti se mora oboje v lep sklad ali „harmonijo“ in imeli bomo vzor omikanega človeka.

Na tujem, zlasti na Nemškem, imajo še zmerom čudne misli o Hrvatih in o hrvatski deželi, in čudno jim zvení po ušesih, ako jim jameš govoriti o hrvatski kulturi; če jih pa usoda zanese v Zagreb, kar obstrme in gledajo, je li res ali ne, da so na Hrvatskem. Tu se najbolje vidi, koliko v svetu tudi zunanost velja, akoprem se ne dá tajiti,

da je preveliko skrb za njo uzrok škodljivi lahkoumnosti in površnosti, bodi si pri posameznem človeku, bodi si pri celih družbah in narodih.

Lepa lastnost vsacega Zagrebčana je, da je ponosen na svoje mesto; ali še le novejši razvoj hrvatsstva je ta ponos obudil in ga tudi opravičil. Zanimanje za kulturni napredek hrvatskega naroda je v Zagrebu precèj splošno, in se po malem opazuje celó pri ljudeh, katerim pojem o kulturi ali omiki ni jasen. Mlade deklice se iz šole gredé menijo o gledališči in sodijo o zmožnostih igralcev; na Preradovičevem grobu smo čuli, kako je mlad rokodelec svoji tovarišici navdušeno govoril o hrvatskem umetniku Rendići; a priprost težak je pred vseučiliščem drugemu ponosno razlagal, da so v Zagrebu zdaj tako velike šole, da jih niti na Dunaji ni večjih. Take prikazni sicer niso, Bog vé kaj, pričajo pa nam le, da se širi narodni ponos, ki bi ga morali gojiti, ne pa podirati z obupnim premišljevanjem o svoji prihodnosti. Ni vse črno, kar se ne blišči, in marsikak preteč oblak se je že razkadil, predno je pokončal up in trud pridnega poljedelca. Radi priznavamo, da šovinistično bahanje mnogo škoduje; ali ravno tako ne velja, če male narode merimo z mero vélikih. Kakor bi človek moral obupati, ako bi vedno le grenkosti življenja imel pred očmi, tako bi tudi narod izgubil vsako zaupanje v samega sebe, ko bi mu vedno le kazali njegovo slabo stran. Nadjamo se, da nas pazljivi čitatelj po vsem tem ne bode krivo razumel, in da bo naša poročila vsekdar sodil po razmerah malih narodov; tudi nam ne bode zameril, da mu rajši kažemo svetle strani, nego temne, saj dobro vé, da je le-téh itak povsodi preveč.

Pripovedujé o zagrebškemu življenji, izgrešili smo pravo pot ter malo zašli; pa nič ne dé, če smo se nekoliko ogledali tudi na drugo stran, našla se bode že zopet prilika, da se povrnemo, kamor smo se bili namenili.

S a n j e.

Sinoči v sanjah sem
Na prsih ti slonéla,
In ustna tvoja so
Na mojih mi goréla.

Pritiskal k srcu si
Žareča moja lica,
In božala ljubo
Jih tvoja je desnica.

Z laskavo-nežnim si
Imenom me nazival,
In rajsko-sladki čut
Mi v dušo si ulival.

Zavrísnila glasno
In strastno te objela,
Ljubezen v srci mi
Do vrha je vzkipéla! —